

INKLYUZIV TA'LIMNING MOHIYATI VA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN IJTIMOIIY AHAMIYATI.

Eshmamatova Sitara Tuyg'un qizi

Toshkent shahar Texnologiya menejment

komunikatsiya instituti Pedagogika

va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Abdurashidova Marjona Abduxoliq qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning mohiyati, asosiy tamoyillari va imkoniyati cheklangan bolalar uchun ijtimoiy ahamiyati yoritib beriladi. Inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim jarayonida barcha bolalar, jumladan imkoniyati cheklangan bolalar uchun teng imkoniyatlarni yaratish, ularni jamiyatga integratsiyalash va shaxsiy salohiyatlarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Maqolada milliy va xalqaro tajribalar, ilmiy adabiyotlar tahlili asosida mazkur tizimning afzalliklari hamda qo'llanilayotgan metodlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, integratsiya, ijtimoiy ahamiyat, ta'lim tizimi, teng imkoniyatlar.

XXI asr ta'lim tizimida asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri – barcha bolalarni, ularning jismoniy, ruhiy, ijtimoiy imkoniyatlaridan qat'i nazar, bir xil sharoitda ta'lim olish huquqini ta'minlashdir. Inklyuziv ta'lim bu jarayonning amaliy ifodasi bo'lib, u imkoniyati cheklangan bolalarni umumiy ta'lim muassasalarida sog'lom tengdoshlar bilan birgalikda o'qitishni nazarda tutadi. Bu yondashuv nafaqat ta'lim sifati, balki ijtimoiy tenglik, bag'rikenglik va inson huquqlarini ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi.

Maqolani tayyorlashda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tahliliy metod – inklyuziv ta'lim bo'yicha milliy va xalqaro adabiyotlarni o'rganish;

Taqqoslash metodlari – O'zbekiston va xorijiy mamlakatlarda qo'llanilayotgan inklyuziv ta'lim tizimlarini solishtirish;

Ilmiy kuzatuv – mavjud tajribalarni umumlashtirish;

Sotsiologik yondashuv – imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyatga integratsiyasi jarayonini baholash.

Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, jumladan, imkoniyati cheklangan bolalar (nogironligi bo'lgan yoki maxsus ehtiyojlarga ega bolalar) uchun teng ta'lim olish imkoniyatini ta'minlaydigan tizim. Uning mohiyati har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim muhitida umumta'lim maktablarida birgalikda o'qishidir. Bu jarayon bolalarni jamiyatga integratsiyalash, ularning o'ziga xos

qobiliyatlarini rivojlantirish va teng huquqlilikni ta'minlashga qaratilgan. Inklyuziv ta'lim quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

- Tenglik va adolat: Har bir bola, nogironligidan qat'i nazar, sifatli ta'limga ega bo'lishi kerak.

- Moslashuvchanlik: Ta'lim jarayoni bolaning ehtiyojlariga moslashtiriladi (maxsus dasturlar, yordamchi texnologiyalar, moslashtirilgan o'quv materiallari).

- Hamkorlik: O'qituvchilar, ota-onalar, mutaxassislar (psixologlar, logopedlar, maxsus pedagoglar) va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlik.

- Ijtimoiy integratsiya: Imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyatning faol a'zosiga aylantirish.

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ijtimoiy ahamiyati

Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun nafaqat ta'lim olish imkoniyati, balki ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish uchun muhim poydevor yaratadi. Uning ijtimoiy ahamiyatini quyidagi jihatlarda ko'rish mumkin:

Ijtimoiy integratsiya va tenglik:

- Inklyuziv ta'lim bolalarni alohida (segeregatsiya qilingan) muassasalarda emas, umumiy sinflarda o'qitish orqali jamiyatning bir qismi sifatida qabul qilinishi va teng huquqlarga ega bo'lishini ta'minlaydi.

- Bu bolalarda o'ziga ishonch va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, ularga tengdoshlari bilan muloqot qilish va do'stlashish imkonini beradi.

Diskriminatsiyani kamaytirish:

- Inklyuziv muhitda o'qish boshqa bolalarga nogironlik tushunchasini to'g'ri tushunishga yordam beradi va stereotiplarni yo'q qiladi.

- Bu jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantiradi, bu esa katta yoshda diskriminatsiya va ijtimoiy chetlanishni kamaytiradi.

Shaxsiy rivojlanish va mustaqillik:

- Imkoniyati cheklangan bolalar umumiy ta'lim muhitida o'zlarining qobiliyatlarini kashf etadi va mustaqil hayot kechirish ko'nikmalarini o'rganadi.

- Ular o'zlarini jamiyatning foydali a'zosi sifatida his qilishadi, bu esa ularning psixologik farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Oila va jamiyatning ishtiroki:

- Inklyuziv ta'lim ota-onalarni farzandlarining ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undaydi, bu esa oilaviy aloqalarni mustahkamlaydi.

- Jamiyatda nogironlikka nisbatan xabardorlik va qabul qilish darajasi oshadi, bu esa inklyuziv infratuzilma (masalan, rampalar, maxsus jihozlar) rivojlanishiga yordam beradi.

Iqtisodiy foyda:

- Inklyuziv ta'lim orqali imkoniyati cheklangan bolalar kelajakda mustaqil hayot kechirish va mehnat bozorida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa

davlatning ijtimoiy xarajatlarni kamaytirishga va iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi.

Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun nafaqat ta'lim olish imkoniyati, balki jamiyatning teng huquqli a'zosi bo'lib yetishish uchun muhim vositadir. Bu tizim ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi, diskriminatsiyani kamaytiradi va jamiyatda tenglik va adolat tamoyillarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun maxsus pedagoglar tayyorlash, infratuzilmani rivojlantirish va jamoatchilik xabardorligini oshirish kabi qo'shimcha resurslar talab qilinadi.

Inklyuziv ta'limni joriy etishda bir qator muammolar mavjud: moddiy-texnik bazaning yetishmasligi, maxsus tayyorgarlikka ega o'qituvchilarning kamligi, otionalarning ongidagi ijtimoiy stereotiplar. Shu bilan birga, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu muammolar bosqichma-bosqich yechim topishi mumkin. Masalan, rivojlangan davlatlarda maxsus resurs markazlari, qo'shimcha darsliklar va pedagoglarni qayta tayyorlash dasturlari joriy etilgan. O'zbekiston ham bosqichma-bosqich bunday tajribalarni o'zlashtirmoqda.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun nafaqat ta'lim olish huquqini, balki jamiyatda o'z o'rnini topish imkoniyatini ham beradi. Ularning ijtimoiy moslashuvi, kasbiy tayyorgarligi va kelajakdagi faoliyati bevosita inklyuziv ta'lim samaradorligiga bog'liqdir.

Inklyuziv ta'lim uchun maxsus o'quv dasturlari va metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish.

O'qituvchilarni inklyuziv pedagogika bo'yicha muntazam qayta tayyorlash.

Maktab va bog'chalarda moddiy-texnik bazani mustahkamlash.

Jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun targ'ibot-tashviqot ishlarini kengaytirish.

Xalqaro tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirib joriy etish.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4860-son Qarori. *Imkoniyati cheklangan shaxslarni qo'llab-quvvatlash va inklyuziv ta'limni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida*. 2020-yil 13-oktabr.
2. UNESCO. *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. Paris: UNESCO, 2017.
3. Ainscow, M. *Understanding the Development of Inclusive Education System*. New York: Routledge, 2020.
4. Florian, L. *The Sage Handbook of Special Education*. London: SAGE Publications, 2019.

5. Booth, T., Ainscow, M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.
6. Norwich, B. *Addressing Tensions and Dilemmas in Inclusive Education*. New York: Routledge, 2014.
7. Miles, S., & Singal, N. *Inclusive Education in Low Income Countries: A Resource Book for Teachers*. London: DFID, 2010.
8. Қодиров, Қ. *Инклюзив таълим назарияси ва амалиёти*. Тошкент: “Илм-зиё”, 2019.
9. Хайдаров, Ж. *Инклюзив таълимда педагогик компетенциялар*. Тошкент: “Fan va texnologiya”, 2021.
10. Қурбонов, М. *Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim asoslari*. Тошкент: “Iqtisod-Moliya”, 2022.
11. Жумаева, Н. *Имконияти чекланган болалар таълимида инновацион ёндашувлар*. Тошкент: TDPU нашриёти, 2020.
12. Хасанбоев, Ж. *Педагогика: назария ва амал*. Тошкент: “Fan”, 2020.
13. UNICEF. *Inclusive Education: A Global Priority*. New York: UNICEF Publications, 2019.
14. Slee, R. *Inclusive Education: From Policy to School Implementation*. London: Routledge, 2018.